

Erhvervsarkiver i et stadsarkiv – Silkeborg Arkivs erfaringer med indsamling af virksomhedsarkiver

AF LIS THAVLOV OG PETER MOURITSEN

Silkeborg Arkiv indsamler, som stadsarkiv/lokalhistorisk arkiv, også virksomhedsarkiver fra lokalområdet. I denne artikel vil vi forsøge at give et indblik i arbejdet med arkiverne og hvilke problemstillinger, som kendetegner dette arbejde.

Groft sagt opdeler vi virksomhedsarkiverne i fire kategorier – 1) virksomheder med et lokalt definerende virke, 2) større virksomheder som ikke har nogen særlig lokal identitet, men som ”bare ligger her” 3) mindre lokale virksomheder hvis virke ikke er alment kendt, 4) kooperative virksomheder – der i en periode var meget karakteristiske for Silkeborgs erhvervsliv. I artiklen uddyber vi, hvilke problemstillinger, der gør sig gældende ved indsamling af arkiver fra de forskellige typer virksomheder sammen med eksempler på disse virksomheder. Det gælder eksempelvis spørgsmål om, hvor systematisk, vi kan indsamle, har virksomhederne forståelse for at de bør aflevere, og får vi overhovedet de rigtige materialer. Derudover kommer vi også ind på aktuelle/fremtidige problemstillinger omkring indsamling og håndtering af digitale arkivalier.

Spørgsmålet om hvorvidt vi indsamler det rigtige diskuteres også i lyset af, hvilke typer erhvervsarkivalier, der efterspørges på arkivets læsesal og vi spørger om, vi overhovedet indsamler det rigtige i forhold den brugerprofil, som er karakteristisk for vores læsesal som stadsarkiv/lokalhistorisk arkiv.

Indledning

I 2009 fik Silkeborg Arkiv en henvendelse fra Nationalbanken. Man var blevet kontaktet af den ukrainske nationalbank, som havde problemer med falske pengesedler. Papiret, sedlerne var trykt på, var dog helt i orden. Det stammede fra en produktion, som Silkeborg Papirfabrik havde stået for og leveret i 1996. Vi har senere talt med ledende medarbejdere om denne leverance. De kunne godt huske den, fordi den havde været omgærdet med helt særlige sikkerhedsforanstaltninger, da lastbilerne rullede ned gennem Europa. Åbenbart var de alligevel ikke tilstrækkelige, når noget af papiret alligevel var havnet i de forkerte hænder.

Lis Thavlov, f. 1958, arkivleder, bibliotekar fra Danmarks Biblioteksskole - leder af Silkeborg Arkiv 1983-1990 og siden 2006. Leder af Dragør Lokalarkiv 1990-2006 - Redaktør og forfatter på ”Fotografiske øjeblikke - Johannes Jensens Silkeborg før og nu”, medforfatter til ”Hjejlen og det skønne Silkeborg” og ”Vlaamse tuinders en Hollandse boeren in Denemarken in de zestiende eeuw” samt flere værker om Dragør.

Peter Mouritsen, f. 1972, arkivar, cand.mag. i historie og russisk fra Aarhus Universitet. Ansat ved Silkeborg Arkiv siden 2007 – medforfatter på ”Teknologihistorie” fra Systime og medredaktør på Historisk Samfund for Århus Stifts årbog.

Men tilbage til Nationalbankens henvendelse. Man ville gerne vide lidt mere om selve produktionen, hvilket vi ikke kunne se noget problem i at besvare. Vi havde jo stort set alle produktionsbøgerne fra start til slut. Ved et opslag i registraturen måtte vi dog konstatere, at de kun fandtes frem til 1990. Så vi kunne altså ikke hjælpe med yderligere information om den pågældende produktion af seddelpapir i 1996. Ganske simpelt fordi der ikke var bevaret oplysninger om den. Og hvorfor så det? Sandsynligvis fordi man i 1990 havde skiftet de håndskrevne notater om dagens produktion ud med en optegnelse på en computer, hvorefter oplysningerne blev lagret i en database. Da Silkeborg Arkiv ved fabrikkens lukning i 2000 fik de sidste rester af arkivet, tænkte ingen på at "tappe" computerne for sådanne yderst relevante oplysninger. Og spørgsmålet er om ikke de daværende ejere ville have modsat sig at afgive den slags informationer med den begrundelse, at de var fortrolige. Endelig må vi nok erkende, at vi heller ikke selv på det tidspunkt ville have været i stand til at håndtere sådanne data.

De erfaringer, vi fik af denne henvendelse, har siden indgået i overvejelserne omkring vores indsamlingsarbejde. Hvordan griber vi det an? Hvad skal vi efterspørge. Hvornår og hvordan skal det ske? Og hvordan allokerer vi de nødvendige ressourcer? (Og dem har vi ikke for mange af).

Luftfoto af Silkeborg Papirfabriks anlæg i 1962. I baggrunden til venstre ses Havnen og øverst til højre byens gasværk. Her ligger i dag rådhuset. Foto: Silkeborg Arkiv.

Silkeborg Arkivs medarbejder, Bjarne Harboe, forbereder hjemtagning af Silkeborg Papirfabriks arkiv. Maj 1983. Foto: Silkeborg Arkiv.

Silkeborg Papirfabriks arkiv

2.483 bind og pakker eller ca. 225 hyldemeter fylder Silkeborg Papirfabriks arkiv. Det er Silkeborg Arkivs største private arkivfond. Byen og fabrikken er så at sige vokset op sammen, hvilket i sig selv er et industrieventyr. Arkivet rummer vidnesbyrd om forskelligartet papirproduktion og -leverancer, om indkøb og drift af uendelige rækker af maskiner, om ny- og ombygninger og udvidelser og om det at være en fabrik i en stor koncern med specialproduktion og knowhow.

Allerede i begyndelsen af 1980'erne, da De forenede Papirfabrikker overdrog deres arkiver til Erhvervsarkivet i Aarhus, satte lokale kræfter alt ind på at sørge for, at arkivet fra Silkeborgs gamle stolthed og den virksomhed, som næsten alle byens familier på et eller andet tidspunkt havde været knyttet til, forblev i byen og dermed kom til at indgå i Silkeborg Arkivs samlinger. I forbindelse med lukningen af fabrikken i 2000 blev der samlet yderligere ind, og senest er fabrikkens store

tegningsarkiv over såvel bygninger som maskiner indlemmet i arkivets samlinger. Alligevel havde vi altså ikke fået det hele - og får det aldrig.

Der findes ikke nogen sikker statistik for, hvordan materialet fra papirfabrikken bruges. Men det er arkivets opfattelse, at den største interesse for det drejer sig om papirfabrikkens fysiske rammer og om papirarbejderne. Det er det lokalhistorikere og slægtsforskere efterspørger. Erhvervshistorie har der ikke været bedrevet meget af, selvom det dog er sket. Det skyldes nok primært, at vores typiske brugere har netop lokalhistorie og slægtshistorie på dagsordenen,

Silkeborg Erhvervsarkiv

Silkeborg Arkiv indsamler som lokalt arkiv også områdets erhvervshistorie. Denne artikel skal give et indblik i de problemstillinger og udfordringer, der karakteriserer indsamlingsopgaven lokalt. Både med hensyn til kriterier for udvælgelse af virksomheder og de arkivalier vi modtager. Vi vil også kort komme ind på de erfaringer, vi har med, hvad det er for materiale, der efterspørges og hvordan og hvor meget det bliver brugt.

Man kan lidt firkantet inddele vores virksomhedsarkiver og dermed områdets virksomheder i fire kategorier. Nogle virksomheder har sat eller sætter et så kraftigt præg på byen, at de på en eller anden måde får en rolle, som er definerende for byens karakter eller identitet. I Silkeborgs tilfælde er det for eksempel Silkeborg Papirfabrik, som allerede er nævnt. Man kunne også pege på gamle, hæderkronede virksomheder som Silkeborg Maskinfabrik (Pasilac/APV/SPX), der kom frem på at udvikle og producere mejeriudstyr, Dansk Automobil Byggeri, der havde en omfattende produktion af busser og lastbiler, Jydsk Trikotage (JTS), der var byens sidste store tekstilfabrik og endelig Koopmanns Svineslagteri, der havde sin produktion nærmest i midtbyen frem til 2002. Selvfølgelig skal også det lokale hæderkronede bryggeri Neptun nævnes under denne kategori. Som en lidt anden virksomhedstype i denne kategori kan vi pege på Silkeborg Bad, der søsatte byen som kurby og Hjejleselskabet, der stadig i sommerhalvåret fragter turister i stort tal ud på sø og å. Alle sammen virksomheder, der har været med til at give byen identitet og image - udad- såvel som indadtil - og hvis arkiver i større og mindre omfang indgår i arkivets samlinger. I samme kategori, men måske i en klasse lidt for sig selv, kan vi nævne skoleimperiet Th. Langs Skoler, der gennem tiden har rummet børneskole, forskellige typer seminarier, gymnasium og en kostskole.

Den anden kategori udmærker sig ved, at virksomhederne ikke ved deres virke som sådan har sat noget iøjnefaldende præg på byen. De har måske i kraft af en veludviklet arbejdspladskultur eller ved deres efterspørgsel af arbejdskraft, sat deres præg på området, mens virksomheden i sig selv mere har spillet en rolle på nationalt eller internationalt plan. Her kan nævnes en virksomhed som Kaj Neckelmann A/S, der blandt andet producerede kunststoffet Spinlon og som var blandt de første virksomheder, der ansatte jugoslaviske "fremmedarbejdere".

Endelig er der den tredje kategori, hvor vi finder en bred underskov af virksomheder, som ikke skiller sig ud fra, hvad der findes i andre byer. Det drejer sig bl.a. om mindre håndværksmestre, forskellige værksteder eller småindustrier, købmandsforretninger og supermarkeder, slagterforretninger, mejerier eller for den sags skyld fotografer, landinspektører, arkitekter og advokater. Virksomheder som alle har været en del af lokalhistorien, men som ikke er brændt igennem, og derfor heller ikke har tiltrukket sig den store opmærksomhed.

Den fjerde kategori er speciel for Silkeborg og ganske få andre byer i landet. Her tænker vi på alle de mange store og små kooperative virksomheder, der var en karakteristisk del af byens erhvervsliv op til omkring 1980, hvor det hele mere eller mindre kollapsede. Der var både kooperative tømrere og murere, arbejdsmænd og entreprenører, men også arkitekter og ingeniører. Og selvfølgelig også fællesbageri og mejeri. Vi har en del af disse arkiver, men langt fra alle.

Dette er groft sagt de fire forskellige typer af erhvervsarkiver, vi har i Silkeborg Arkiv. Vi vil nedenfor se nærmere på forskellige aspekter af Silkeborg Arkivs arbejde med erhvervsarkiverne i forhold til indsamling, tilgængeliggørelse og anvendelse.

Hvad indsamler vi?

Silkeborg Arkiv er et offentligt arkiv og er altså det, man ofte kalder et 'stadsarkiv'. Det betyder, at vi både er kommune- og lokalarkiv. Som lokalarkiv har vi også påtaget os ansvaret for at indsamle kilderne til områdets erhvervshistorie. Arkivets indsamlingsvirksomhed blev påbegyndt i 1918, men først i løbet af 1970'erne kom der for alvor gang i indsamlingen af erhvervsarkiver.

Som arkiv ønsker vi med erhvervsarkiverne at afspejle den mangfoldighed, der har været i byen og i området. Vi ønsker at give det bedst mulige indblik i virksomhedernes drift og udvikling, samt deres samspil med lokalområdet. Derfor forsøger vi så vidt muligt at skaffe eksempler på de forskellige typer af virksomheder, der findes i dækningsområdet. Med fokus på deres lokale tilknytningsflader. Det betyder naturligvis ikke, at vi ikke indsamler og bevarer de dele af en virksomhed som for eksempel er udadrettet. I det omfang, der er tale om virksomheder med national eller internationalt virke, ønsker vi også at bevare denne del af arkivet. En virksomheds arkiv skal være så repræsentativt som muligt. Både af hensyn til historien og muligheden for at få indtryk af virksomheden i sin helhed.

Indsamlingen af erhvervsarkiver sker i øjeblikket ikke proaktivt. Forstået på den måde, at vi kun i ganske lille omfang har ressourcer til at opsøge virksomheder og bede dem om at aflevere de dele af deres arkiv, som ikke længere er i administrativt brug. Indsamling sker derfor generelt ad hoc, når der enten sker flytninger eller nedlæggelser, eller nogen opsøger arkivet for at indlevere noget. Den situation er ikke optimal.

Indsamling i praksis

Indsamlingen af de nævnte fire typer af virksomheder foregår meget forskelligt, hvilket også gør, at de er repræsenteret på meget forskellige niveauer i arkivets magasiner. De enkleste at have med at gøre i forhold til indsamling, er de lokalt definerende/profilerede virksomheder. De er kendt af de fleste og har stor bevågenhed i offentligheden/lokalpressen. Hvis den type virksomheder flytter, lukker eller fusionerer, vil arkivet typisk hurtigt få informationer om det, så vi kan nå at rette henvendelse i tide.

Som eksempel på denne kategori af erhvervsarkiver kan vi nævne arkivet fra den helt specielle, lille lokale virksomhed Hjejleselskabet, som er kommet i hus ad to omgange. Første portion blev afleveret i 1961 ved 100-års jubilæet og anden 50 år senere. Der var ingen problemer med at få de gamle protokoller, som i 2011 efterhånden var havnet i en papkasse i værkstedet. Og da vi fik det registreret og dermed tilgængeliggjort i forbindelse med 150 års jubilæet var alle glade og tilfredse. Vi står dog tilbage med en stor opgave: Vi skal også have indsamlet nyere tids arkivmateriale fra Hjejleselskabet. Det er en udfordring! For hvordan får vi forklaret dem, at de skal sørge for at arkivere alt det, der ikke længere nedfældes i protokoller, men i regneark og forskellige datasystemer. For slet ikke at nævne alt det, der de seneste årtier er samlet i ucharmerende ringbind, frem for imponerende læderindbundne bøger på det lille kontor på Havnen. Vi må jo også konstatere, at selskabet ikke har de store midler, så man kan også spørge, hvem der skal betale de eventuelle omkostninger ved en digital arkivering.

Havnen i Silkeborg med Hjejlen liggende på sin vante plads i 1955. I baggrunden til venstre ses byens gasværk og til højre ses papirfabrikkens turbinebygninger. Fotograf: Joh. Jensen.

Et andet eksempel i denne kategori er Th. Langs Skoler. Her har vi gennem mange årtier løbende fået stort set alt - også skolestifterens meget omfattende private arkiv. I forbindelse med en stor nyregistrering kontaktede vi dem i forsommeren for at høre, om de havde mere, vi skulle have og for at tale med dem om arkivmaterialerne fra de seneste årtier. Da det emne kom på bordet, blev skolelederen helt bleg. GISP!!! Hun måtte gå til bekendelse og indrømme, at de for to år siden havde haft en større forældre-oprydningsdag og at alt, hvad der havde stået i ringbind eller i flyttekasser på loftet, var blevet smidt ud. Suk! Så der er ikke noget at komme efter. Senere har vi konstateret, at deres tabulex-data indgår i de kommunale arkiveringsversioner fra KMD. Så lidt har vi da bevaret fra nyere tid.

Lidt mere besvær volder kategori to - den type virksomheder, der måske nok har en vis lokal bevågenhed, men som ikke betragter sig selv som værende af lokalhistorisk betydning. Det kan eksempelvis være, fordi ejeren med tiden er blevet en multinational virksomhed eller at produktionen måske udelukkende går til eksport. Her har vi oplevet, at virksomheders ledelse var uforstående overfor det formålstjenstlige i at aflevere til et lokalt arkiv. Ofte kan der f. eks. også være problemer med utryghed i forhold til, at fortrolig information om produktionen slipper ud.

Hvis virksomheden er ejet af en koncern, kan der også være problemer med at definere proveniens, eller at arkivalierne befinder sig et helt andet sted.

Vi må dog konstatere, at der er en tendens til, at det er virksomhedens første tid, der ud fra et lokalhistorisk synspunkt har mest betydning. Og den del af virksomhedens arkiv, i hvert fald for de lidt ældre virksomheders vedkommende, er det ofte lettere at få fat i.

Indsamlingen af Kaj Neckelmann A/S-arkivet kan i denne kategori tjene som et konkret eksempel. Virksomheden lukkede i 2008 produktionen i Silkeborg efter næsten 50 års aktivitet. Arkivet og museet kontaktede sammen virksomheden og fik lov at besøge den. Den lokale ledelse og medarbejderne havde ikke umiddelbart tænkt over at aflevere noget til hverken arkiv eller museum. Men man tog godt imod os og var også behjælpelige med at finde forskelligt materiale. Men da produktionen var på vej til Polen, var der en stor tilbageholdenhed i forhold til at lade os dokumentere produktionen på foto/film, ligesom beslutninger og andre centrale ledelsesdokumenter ikke rigtig kom i spil. Samtidig havde virksomheden længe været digitalt baseret og skiftet systemer mange gange. Så det var vanskeligt at få et overblik over, hvad der egentlig var hvor. Derfor endte Neckelmann-arkivet med at blive af lidt tilfældig karakter. Der kom en del billeder af ældre produktionsanlæg, personaleblade og vi fik lavet interviews med en gruppe tidligere medarbejdere. Men meget gik tabt. Enten fordi vi ikke måtte få det, det ikke mere fandtes eller fordi det lå på en elektronisk platform, som vi ikke kendte til. Samtidig fik vi næsten ikke noget af det, der havde med medarbejderne og interaktionen med myndigheder og andre afdelinger i virksomheden at gøre. En konklusion vi kunne drage her er, at måske havde vi haft større succes, hvis vi havde været ude langt tidligere. For om ikke andet så havde vi måske fået reddet de ældste dele af virksomhedsarkivet. Det ville i givet fald måske også kunne have banet vejen for overdragelsen af virksomhedens nyere materialer.

Den tredje kategori, som omfatter mindre lokale virksomheder, er meget forskelligartet. Det er her ofte tilfældet, at virksomheden ikke er særligt profileret i offentligheden og for arkivets personale er det derfor vanskeligt at få nys om virksomheden eller ændringer i dens situation. Her har vi oplevet nogle gange, at medarbejdere eller indehavere ved virksomhedsoverdragelser og lignende kontakter arkivet, som derved får lejlighed til at tage stort set komplette arkiver ind. Det skete f.eks. da en lokal landinspektør, hvis virksomhed havde rødder tilbage til 1930'erne, ved videresalg til en større lokal virksomhed, kom og tilbød sit arkiv. Vi tog det ind som et eksempel på en virksomhed, der havde været aktiv i en periode i byens historie, hvor udstykninger og udbygning gik rigtig stærkt. Et andet eksempel, hvor vi havde knap så meget succes, var da den lokale "Pladeshoppen" lukkede. Denne butik havde gjort hele udviklingen med fra omkring 1970 til 2010 - som byens hovedleverandør af musik og film. Til sidst indrettedes der meget typisk en café i butikslokalet. Den er det eneste element af virksomheden, der har overlevet. Her henvendte arkivet sig adskillige gange, men fik overhovedet ingen reaktion. Det lykkedes ikke at vække den pågældende ejers eller hendes søns (den nuværende ejer af kaffebaren) interesse for sagen. Selvom lige netop Pladeshoppen set fra vores synspunkt var en oplagt erhvervsarkivtype at få bevaret.

Andre gange er der ingen, der overvejer den lokalhistoriske relevans, når en virksomhed lukker eller bliver opkøbt. Det sker ofte i ubemærkethed og dokumenter af enhver slags forsvinder. Måske for så alligevel efter en tid at dukke op - typisk fordi en medarbejder har sørget for at samle noget sammen, før han forlod arbejdspladsen. Det skete f.eks. med Gudena Fabrikker, der producerede alle former for plæne- og motorklippere. Her blev en del af virksomhedsarkivet - især produkttegninger og -manualer - reddet af en vaks medarbejder, som tog det med hjem og senere overdrog det til arkivet. Desværre var han ansat i produktionen, så der er ikke bevaret noget af alt det andet spændende - om produktionens omfang eller dens udbredelse o.s.v..

Vi kender selvfølgelig også til fænomenet, at et venligt menneske kommer ind med eksempelvis en gammel flot hovedbog fra en for længst lukket tømmer- eller købmandsforretning - måske sammen med et billede og et kørekort. Det er klart, at den type afleveringer ikke giver det store indtryk af virksomhedens aktiviteter. Vi tager dog pænt imod dem og sørger for, at de indgår i samlingerne. Heldigvis er der da en forholdsvis stor del af disse virksomhedsarkiver, som indeholder mange forskellige typer arkivalier, der dækker længere perioder.

Så er der til slut den fjerde kategori – de kooperative virksomheder, der for de flestes vedkommende ikke længere eksisterer eller med tiden er overgået til at være anparts- eller aktieselskaber. Da de fleste var lukket allerede omkring 1970, var der på arkivet beklageligvis ikke ressourcer eller bevågenhed til at få dem indsamlet. Siden er en del af materialet gået tabt. Vi har alligevel, hvad man kunne kalde et repræsentativt udsnit eller nok til at belyse denne erhvervstype, som er så karakteristisk for Silkeborg - en af landets socialdemokratiske højborg. Det lykkedes således efter konkurs og afsluttende skiftesamling at få alt arkivmaterialet efter Murenes Andelsforretning, som under navnet JME (Jysk Murer- og Entreprenørforretning Silkeborg) havde stor bevågenhed uden for byens grænser - vist især under konkursbehandlingen.

Vi oplever også, at der tilflyder os noget hen ad vejen - senest har vi fået Tømmerenes kooperative Forretning, der efter konkurser blev overtaget af Hustømmerenes kooperative Forretning i Aarhus, hvor dette arkiv blev lokaliseret.

Senest er det lykkedes os at sikre et meget stort kooperativt arkiv – fra DAI (Danske Arkitekter og Ingeniører), der opstod i 1945, og som i nyere tid er overgået til aktieselskab. Virksomheden var på ingen måde kun lokal, men vi har valgt at tage den ind i vore samlinger, fordi den også havde stor lokal betydning - som flagskib for Kooperationen. Vi har i første omgang overtaget hele virksomhedens byggesagsarkiv og har en aftale om, at vi på sigt som minimum skal have hele den del af virksomhedens arkiv, der dækker den kooperative periode. Men her er vi nødt til at holde os i løbende kontakt med virksomheden, hvor meget hurtigt kan forandres. Og det kan jo være en udfordring i en travl hverdag.

Efterspørgslen på virksomhedsarkiver

Virksomhedsarkiverne fylder fysisk væsentligt mere end nogle af de andre private arkivfonde i Silkeborg Arkivs samlinger. Efterspørgslen på materialet er dog absolut ikke proportional med dets omfang. Det skyldes delvis, at nogle af erhvervsarkiverne er meget omfattende, ikke så kendte og kan være svære at finde rundt i. Endelig har vi et stort registreringsefterslæb. Vi begyndte først at registrere arkivfonde i Arkibas i 2006, så det er begrænset, hvad der pt. er søgbart via vores hjemmeside.

Med det forbehold, at der ikke findes nogen systematisk statistik, er det fornemmelsen på arkivet, at interessen hos vore brugere primært retter sig mod de private skoler og institutioner, organisationer, enkeltpersoner og foreninger.

Det betyder naturligvis ikke, at der ikke er interesse for virksomhedsarkiverne. Med jævne mellemrum dukker der brugere op på læsesalen, som efterspørger materiale fra bestemte virksomheder. Umiddelbart er det dog ikke så meget erhvervshistorie, de går efter. Vores fornemmelse er snarere, at det primært drejer sig om slægts- og lokalhistorikere eller dem man kunne kalde samlere eller særligt interesserede.

Den største gruppe her er slægtsforskere, der har opsnuset, at en af deres forfædre har arbejdet på denne eller hin virksomhed i Silkeborg. De ønsker derfor typisk at se materiale, der har med den pågældende virksomheds medarbejdere at gøre i en given periode. Her er for eksempel Silkeborg

Papirfabrik efterspurgt. Men mange andre kommer også i spil. Silkeborg Bads arkiv har f.eks. med sine patientjournaler en vis tiltrækning på dette segment.

Lokalhistorikerne bruger primært erhvervsarkiverne til at undersøge, hvor og hvornår noget fandt sted eller søger f.eks. tegninger af bygninger. Samtidig rummer virksomhedsarkiverne også af og til gode fotosamlinger, som har altid har stor interesse.

Den sidste større gruppe af erhvervsarkivbrugere er som nævnt samlere og niche-entusiaster (man kunne også kalde dem “nørderne”). De går helt specifikt efter f.eks. Gudena Fabrikkers enkelte produkter, fordi de samler på plæneklippere. Eller det er ølentusiaster, der ikke kan leve uden et foto af samtlige øletiketter fra de lokale bryggerier. Vi har også “busnorden”, der kommer for at se på DABs mange herlige optagelser af busser.

Hvad der til gengæld ikke er meget bud efter, er produktionsbøger, regnskaber, årsberetninger og alt det andet materiale, som jo står højt på listen over, hvad vi ønsker afleveret fra virksomhederne.

Denne noget udokumenterede skitsering af, hvad der efterspørges på Silkeborg Arkivs læsesal er formentlig påvirket af, at arkivets brugere i høj grad er amatører – altså lokal- og slægtshistorikere. Silkeborg er ikke en universitetsby, og der er desværre ikke mange, der skriver større afhandlinger med udgangspunkt i Silkeborgs lokalhistorie. Vores brugeres spørgsmål udspringer af en hobby, eller også af at de søger oplysninger om de helt nære ting. For deres fornøjelses skyld.

Man kunne på den baggrund spørge, om det giver mening at indsamle kilometervis af erhvervsmateriale, som faktisk ikke efterspørges i noget nævneværdigt omfang? Oven i købet materiale som ofte findes andre steder (selvfølgelig ikke for de konkrete silkeborgsvirksomheder, men tilsvarende fra andre byer). Og som ovenikøbet for nogles vedkommende måske burde befinde sig på Erhvervsarkivet.

Svaret er selvfølgelig ‘JA’. Det giver det rigtig god mening. For det første går vi mod en stadig bedre registrering, som gør det muligt for hele verden at orientere sig via internettet om, hvad Silkeborg Arkiv gemmer på. Det vil altså potentielt gøre det muligt for flere at benytte vore samlinger. Derudover skal man jo ikke opbygge arkiv på baggrund af tilfældige modeluner eller på nutidige behov. Vi skal med vores faglige udgangspunkt forsøge at dokumentere helhederne og videregive et så nuanceret billede af områdets typiske og specielle virksomheder som overhovedet muligt. Så må fremtidens arkivarer og arkivbrugere tage stilling til, hvad de vil bruge og til hvad - og om vi fik gjort det på en kvalificeret måde.

Hvad har vi? Hvad mangler vi?

Generelt kan man sige, at Silkeborg Arkivs erhvervsarkiver bedst dækker anden halvdel af det 20. århundrede. Vi har også en del materiale fra større, ældre virksomheder, som har afleveret i 1970'erne og 1980'erne. Men virksomheder der havde et kortere virke og som eksempelvis lukkede i 1950'erne eller tidligere er ikke så godt repræsenteret. Og for mindre virksomheder fra det 19. århundrede tegner der sig det samme mønster. Det hænger naturligvis sammen med, at arkivets indsamlingsvirksomhed primært var passiv på det tidspunkt og mere koncentreret om bøger, avisudklip og fotografier. Med øgede ressourcer i løbet af 1970'erne kom der gang i en bredere indsamlingsvirksomhed.

Men ser man bort fra de netop beskrevne virksomheder, altså dem der lukkede før 1950'erne/60'erne, så tegner der sig et billede af en forholdsvis bred samling med repræsentanter for mange forskellige områder lige fra advokat, ingeniør/arkitekt, fotografer, dagligvarebutik og butikker i

almindelighed, maskinfabrik, håndværkere, storindustri og meget mere. Så ud fra et erhvervshistorisk synspunkt har vi en forholdsvis bred og repræsentativ samling.

Man kan indvende, at arkivets brugere i øjeblikket i overvejende grad efterspørger erhvervsmaterialet til slægtsforskning. Og at det i den henseende ikke nytter noget at være repræsentativ - for hvis en slægtning har arbejdet på en fabrik, der ikke er indsamlet, kan slægtsforskeren jo ikke finde meget trøst i, at vi har bevaret materialet for en konkurrent. Det kunne jo være grundlag for at indsamle alle personale oplysninger, men der løber vi nok ind i vores ressourcemæssige begrænsninger.

Torvet i Silkeborg set fra kirketårnet i 1939. I baggrunden ses byens gamle rådhus. I husrækken til højre ses Hotel Dania. 1. etape af funkisbyggeriet "Østerport" (i forgrunden til højre) er ved at være klar til ibrugtagning. Fotograf: Joh. Jensen.

Indsamling af digitale arkivalier

Når det handler om digitalt baserede erhvervsarkiver eller dele deraf har vi et presserende problem. Vi er slet ikke begyndt på indsamling af digitalt baseret erhvervsarkivmateriale. Men vi er opmærksomme på problemet og har ambitioner om at blive i stand til at modtage elektroniske arkiver på dette særlige område, både når det gælder de virksomheder, hvis arkiver vi allerede har i vore samlinger, og indsamlingen af helt nye virksomhedsarkiver. Her ligger der en meget stor udfordring – man kunne næsten kalde det en "tikkende bombe".

Mens der tidligere var meget, der ikke blev indsamlet, fordi vi til dels ikke var bevidste om, at det overhovedet fandtes, så er problemet nu snarere ressourcer, teknik og viden. Vi kan i princippet

godt indsamle det digitale – selvom vi må erkende, at vi mangler erfaring på området. Ligesom vi nok også mangler de basale værktøjer.

Vi er fuldt klar over, at der forestår et stort og ressourcekrævende arbejde med at ajourføre arkiverne fra virksomheder, der stadig eksisterer. Endnu mere krævende er det, at udpege, opsøge og gå i dialog med “nye” virksomheder om aflevering af deres arkiver.

I begge tilfælde er det et omfattende og kostbart arbejde, både for arkiv og virksomhed, da de indsamlede arkivalier skal beskrives minutiøst for, at de på et senere tidspunkt kan genrejses og bruges. Samtidig er der en del problematikker med elektroniske registre og andet, som ikke præger papirarkivalierne. Ikke desto mindre er det en problematik, som det haster at komme i gang med at løse, da vi må antage, at meget allerede er gået tabt.

Systematisk indsamling

Selv om Silkeborg Arkiv har en forholdsvis bred og repræsentativ samling af erhvervsarkiver, er vi ikke blinde for, at vi har mange huller, især når det gælder nyere tid. Vi er så småt gået i gang med at udarbejde en indsamlingsstrategi, som skal sætte os i stand til at lave en indsamlingsplan - ikke kun for erhvervsarkiver, men naturligvis også for f.eks. foreningsarkiver.

På den måde håber vi at kunne opnå en systematisk og velovervejet indsamling fra lokalområdet, så vi ikke kun står som passive modtagere af det materiale, der tilgår os ved tilfældigheder. Indsamlingsstrategien skal naturligvis også tage digitale arkiver i betragtning - hvad gør vi, hvordan gør vi det og med hvilke ressourcer.

Indsamlingsplanen skal hjælpe os til at få overblik over hullerne i samlingen og tjene som huskeliste til at skabe kontakt til de virksomheder, der mangler. Vi vil dermed kunne videregive et endnu bedre lokalt erhvervsarkiv, end det vi kan præstere i dag.

Vi har allerede mange virksomheder på vores ønskeliste. Vi ville f.eks. gerne have arkiverne fra fodboldklubben SIF, fra Midtjyllands Avis, som for nylig blev sluttet sammen med Herning Folkeblad, og fra slamsugergiganten J. Hvidtved Larsen A/S, der eksporterer deres produkter til hele verden. Vi tænker også på arkiverne fra gamle hæderkronede entreprenørvirksomheder som malerfirmaet Herm. Rasmussen A/S og tømrer- og snedkervirksomheden Fr. Madsen A/S. Endelig er der den lokale familiedrevne virksomhed, som består af helsekostforretningen “Heksekosten” og den tilhørende engrosvirksomhed Rømer Natur Produkt, der både har produktion og import af økologiske fødevarer fra hele verden.

Inden for det særlige turismeområde kunne man drømme om at få arkivet fra det stadig eksisterende, typiske provinshotel “Dania”, der har rødder næsten tilbage til byens grundlæggelse. Og så drømmer vi om at kunne dokumentere en af de store lokale kanoudlejere.

Ja, og så er der selvfølgelig Jyske Bank, som jo er også lokal og har hovedsæde i Silkeborg. Men måske er det alligevel en sag for Erhvervsarkivet.

Til slut vil vi opfordre til, at arkiverne går i dialog om indsamling i almindelighed og indsamling af erhvervsarkiver i særdeleshed – især når det gælder nyere tid. Vi skal have diskuteret, hvordan vi gør det og hvad vi skal efterspørge. Vi skal prøve at blive klædt på til at stille de rigtige spørgsmål og kunne give nogle overbevisende svar. Man kunne måske i fællesskab udfærdige en spørge- eller huskeliste, så vi bruger den rette terminologi, når vi taler med virksomhedsejere eller ledere. Vi stiller os gerne til rådighed for et samarbejde på dette område, men det kræver deltagelse, initiativ og koordinering af den helt centrale spiller på dette område – Erhvervsarkivet.